

Moralność i etyka

Autor tekstu: **Roman Zaroff**

We wszystkich społeczeństwach ludzkich wzajemny wewnątrzspołeczny kod postępowania, określany jako moralność i etyka, jest zazwyczaj uzurpowany przez religię, lub przynajmniej przedstawiany jako sankcjonowany przez byt lub byty nadprzyrodzone. Taka moralność i etyka „odgórna” jest również często przedstawiana jako wartość uniwersalna i niezmienna. W kontekście chrześcijańskim bezzasadność takiego stwierdzenia jest łatwa do wykazania przy pomocy lektury Starego Testamentu i porównania antycznych norm moralnych z ich odpowiednikami na przestrzeni historii, a zwłaszcza ze światem współczesnym. Ale nie o zmienności i relatywizmie norm moralnych chciałbym tu pisać a o pochodzeniu zjawiska, które my ludzie określamy właśnie mianem moralności.

Ukazuje to pewien nieprzyjemny eksperyment przeprowadzony przez naukowców na naszych bliskich krewnych, to znaczy na małpach makakach. Makaki należą do rodziny *Cercopithecidae* i jest ich około 12 gatunków. W naturze zamieszkują one głównie rozległe połacie Azji, głównie południowo-wschodniej. Makaki żyją w grupach różnych rozmiarów, występuje u nich wyraźna hierarchia społeczna z dominującym samcem na czele. Istnieje wśród nich również równoległa hierarchia wśród samic. Największe samce niektórych gatunków mierzą sobie do 70 centymetrów a pewna ich japońska odmiana może ważyć do 18 kilogramów. Jako zwierzęta żyjące w społeczeństwie możemy przyjąć, że w danej grupie większość osobników jest w większym lub mniejszym stopniu ze sobą spokrewniona.

W interesującym nas eksperymencie grupy makaków, w warunkach laboratoryjnych, otrzymywała jedzenie po pociągnięciu sznurka. Jednakże, pociągnięcie owego sznurka i otrzymanie porcji pożywienia dla jednego, tego właśnie osobnika, oznaczało elektryczny szok u innego, przypadkowo wybranego makaka. W krótkim czasie makaki zdały sobie sprawę z tej zależności. Od tego momentu większość zaczęła unikać pociągania sznurka, decydując się na głodowanie aby nie przysparzać bólu innym członkom swojej grupy. W jednym z eksperymentów 87 procent osobników wykazało takie właśnie zachowanie, a jedynie 13 procent „nie przejmowało się” innymi, ciągnąc sznurek i podjadając w miarę potrzeb. Najbardziej altruistyczny był pewien osobnik, który nie jadł blisko dwa tygodnie. Doświadczenia te wykazały również, że wiek, płeć czy pozycja społeczna danego osobnika nie miała wpływu na ich postępowanie. Podobnych eksperymentów na naczelnych (małpy i małpy człekokształtne) przeprowadzono wiele z podobnymi wynikami zachowań altruistycznych. Nie widzę jednak potrzeby ich tu przytaczać.

Altruistyczne zachowania zaobserwowano również u wielu naczelnych żyjących w stanie dzikim. Dla przykładu, w Południowej Afryce badacze zachowań naczelnych zanotowali następujący incydent. Kiedy grupa pawianów została zaatakowana przez psy, schroniły się one na pobliskich skałach. Jednakże, jeden z młodych pawianów został w tyle osaczony przez psy. Dominujący samiec pawianów, powrócił po młodego członka swojej grupy i udało mu się odstraszyć atakujące psy i ocalić młodego pawiana, choć nie byli blisko spokrewnieni. Dość powszechne u pawianów jest również chwywanie malutkiego pawiana na ręce gdy jest się zagrożonym przez dominującego samca grupy. Nie zdarza się, aby agresywny alfa samiec grupy zaatakował osobnika „z dzieckiem na ręku”.

Wśród szympansów bonobo (*Pan paniscus*) istnieją pewne bardzo interesujące zachowania. Dość często, gdy rozwścieczone samce zbierają się do bójki, samice podchodzą do nich wyjmują im kamienie czy kije z rąk i próbują ich uspokoić. Jednocześnie częstą praktyką jest oferowanie przez samice i odbywanie seksu w takich właśnie okolicznościach, dla uspokojenia samców i rozładowania sytuacji.

Prawie w całym świecie zwierząt konflikty wewnątrz grup, gatunków lub w okresie godowym odbywają się prawie zawsze według określonego kodu i rzadko kończą się śmiercią lub ciężkim okaleczeniem walczących. Gesty poddania się, jak wystawienie brzucha do przeciwnika znamy wśród psów, ale są one jeszcze bardziej powszechne i rozbudowane u naczelnych. Zwłaszcza u szympansów (*Pan troglodytes*), gdzie samce dość regularnie walczą o dominację w grupie. Z tym, że walka ta zazwyczaj sprowadza się do gestów i pustej demonstracji swojej pozycji i potencjalnej siły w celu onieśmielenia i zastraszenia oponenta.

Prawie nigdy nie zdarza się, aby zwycięzca zranił lub zabił „poddającego się” przeciwnika. Jednocześnie należy pamiętać, że wśród tych samych szympanсів walki między grupami są bardzo krwawe, a trup pada gęsto. Czy więc przytoczone tu przykłady nie są biologicznym mechanizmem, motorem, leżącym u podłoża ludzkich zachowań takich jak bohaterstwo, kod honorowy, miłosierdzie czy okazanie łaski? Zachowań określanych przez nas w kategoriach moralnych i etycznych.

Jak widać, w powyższym eksperymencie oraz na podstawie obserwacji naczelnych na wolności wykazano, że zachowania określone przez nas jako moralne występują wśród zwierząt (zwłaszcza naczelnych) żyjących w grupach lub stadach. Tego typu reakcje nauka tłumaczy w sposób nader prosty. Jak wiemy w procesie ewolucyjnym „sukcesem” jest przetrwanie i przekazanie swojego genotypu przyszłym pokoleniom. Jednak w społeczeństwach zwierząt żyjących w grupach istotne jest przetrwanie jak największej liczby osobników, bowiem indywidualnie skazane są one na zagładę. Biorąc pod uwagę, że członkowie takiej grupy są ze sobą blisko spokrewnieni, pewne altruistyczne zachowania zapewniają jej możliwość przetrwania. A więc oznacza to przekazanie następnym pokoleniom przynajmniej części swojego genotypu, nawet w przypadku śmierci konkretnego osobnika. Zachowania takie są swego rodzaju „kompromisem” ewolucyjnym, gdzie alternatywą może być totalna zagłada całej grupy. A więc całej puli wspólnych genów. W efekcie pewne altruistyczne i „moralne” zachowania nasze i naszych zwierzęcych kuzynów są jedną z wielu form adaptacji naszych gatunków do środowiska w którym żyliśmy i żyjemy. Mechanizmem, który pod presją naturalnej selekcji wyewoluował na przestrzeni milionów lat.

Wśród ludzi przy naszym znacznie bardziej skomplikowanym układzie nerwowym istnieją bardziej złożone stosunki społeczne jak również moralność. Abstrahując jednak od różnorodności oraz poszczególnych aspektów ludzkiej moralności i etyki powyższy przykład pokazuje, że ich mechanizm sprawczy ma wyłącznie biologiczne podłoże. Nie trzeba więc uciekać się do naiwnego, nadprzyrodzonego modelu pochodzenia moralności, oferowanego nam przez przeróżne mitologie.

Osobom wierzącym pozostawiam odpowiedź na pytania czy makak, który przez prawie dwa tygodnie cierpiał *pro publico bono* posiadał duszę? i czy poszedł do nieba? Jeśli nie to dlaczego? i jak to rzutuje na pewne hipotetyczne atrybuty Waszego bóstwa lub bóstw?

*

„Horyzont”, Numer 10, Brisbane, listopad 1999

Roman Zaroff

Doktor historii, mediewista. W latach 1999-2001 wykładał historię w University of Queensland (Australia), obecnie związany jest z School of Historical and Religious Studies w Monash University. Redagował pierwszy internetowy magazyn racjonalistów, sceptyków i ateistów - HORYZONT, istniejący w latach 1997-2001. Od wielu lat mieszka w Australii.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 28-03-2005)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4048) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4048>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl